

Rónai Veronika

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A büntetés-végrehajtási intézmények túltelítettségének egyes következményei

„Bűn és büntetés - két együtt járó fogalom. Az előbbiről gyakran esik szó, hiszen alig múlik el nap, hogy a lapok ne adnának hírt egy-egy bűncselekmény elkövetéséről. A büntetés (...) viszont legfeljebb már csak az ítélet tényéig ismert a nyilvánosság előtt.” /Szabó László/

I. Bevezetés

A fent olvasható Szabó László idézet jól megfogalmazza, hogy a büntetés-végrehajtás körébe tartozó kérdések nagy többsége miatt rendkívül aktuális manapság. Egy-egy ügy nyomozati részét, a tárgyalásai szakaszát, az ítélet meghozatalát gyakran nagy médiaérdeklődés kíséri. Pedig az igazságszolgáltatás korántsem ér véget az ítélet kihirdetésével. Ez a jelenség is ösztönzött engem arra, hogy ezt az esszét megírjam, szeretnék betekintő jelleggel egy általam kifejezetten aktuálisnak vélt problémát megvilágítani.

II. Történeti áttekintés

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a témával kapcsolatban, érdemes röviden a történeti vonatkozásokat is megemlíteni. A börtön kifejezetten bonyolult és költséges intézményrendszer, pont emiatt szorulhatott évezredekig háttérbe, hiszen több olcsóbb, biztonságosabb és kézenfekvőbb büntetési és büntetés-végrehajtási nem közül választhattak a korabeliek, amelyek ráadásul jobban meg is feleltek a büntetés akkori megtorlási és elrettentési eszméket, célokat megfogalmazó célkitűzéseinek.¹

A XVIII. század előtt – a halálbüntetés mellett – kevéssé a börtönök, inkább a fenyítőházak éltek fénykorukat, ám ezek kriminalizálódását követően a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásában jelentős fordulat állt be: a szabadságvesztés vált domináns büntetéssé, kialakult a korszerű börtön-fogalom, létrejött a börtönügy tudománya, átalakult a végrehajtási rendszer megszokott rendje.

Az új börtönökben az elhelyezés némiképp javult a korábbi állapotokhoz képest, új célok jelentek meg, többek között: a munkáltatás és az ehhez szorosan kapcsolódó szakmára tanítás, a társadalomba való reintegrálás, lelki gondozás vagy az oktatás. Ez az új megközelítés jelentős

---

¹ Mezey Barna: Régi idők tömlöcei. Rubicon-Ház Bt., Budapest 2010. 29-30. o.

változásokat hozott, például kialakult a fogvatartottak elkülönítésének gyakorlata is, az újkori építésű épületek már nem tömlöc-szerűen a pincékben voltak elhelyezve, hanem a föld fölé magasodtak.²

A magyar rendszerben a szabadságvesztés-büntetés alkalmazása még ritkább volt, mint a nyugatabbra fekvő államok esetében, három formáját azonban mégis kategorizálhatjuk: várfogság, fenyítőház, tömlöc. Életfogytiglani szabadságvesztés is létezett „örökös börtön” néven a XIV. – XV. században³. A Csemegi-kódex már öt különböző nemét határozza meg a szabadságvesztés végrehajtásának: fegyház, államfogház, börtön, fogház, elzárás. Az európai átlagviszonylathoz képest lemaradozott magyar börtönügy a hátrány ledolgozása érdekében az akkoriban legmodernebbnek számító ír és angol rendszerből merített ötletet – ennek lényege az volt, hogy az elítélteket a szabadságuktól való megfosztás mellett munkavégzésre, fegyelmezettebb viselkedésre ösztönözzék.⁴ A XIX. századra Magyarországon is teljesen lecseng a fenyítőházak fénykora és a humánosabb fogvatartás irányába indul el a szabadságvesztés-büntetés végrehajtás – például a XX. század elején a rabmunkaerő bérbeadásakor figyelemmel kellett lenni arra, hogy a fogvatartottat olyan nemű ipari munkára alkalmazzák, amely szabadulása után megélhetését is biztosíthatja.⁵

1949-től azonban a nyugati börtönügyi modelltől eltérve, teljesen más irányt vett a hazai rendszer. A *sztálini büntetőpolitika* keretein belül a magyar börtönpolitika az állami hatalom direkt eszközévé degradálódott, amely ugyan akkoriban modernnek mondható és ambiciózus elveket képviselt,⁶ de gyakorlatilag a korabeli állami ideológiával szembemenők megleckéztetését szolgálta. A helyzet az 50-es évek végétől kezdett pozitív irányba változni, ennek a folyamatnak a megindítója az 1956-os forradalom volt.

III. A probléma: túltelítettség

Annak ellenére, hogy a megtorló és kínzó eljárásoktól milyen messzire jutott a börtönügy, az új évezredben is találkozunk súlyos problémákkal.

A leghangúlyosabb probléma véleményem szerint a fogvatartottak nem megfelelő elhelyezése, hiszen meglátásom szerint ez a kiszabott büntetés céljának meghiúsulásához vagy éppen a reintegráció sikertelenségéhez vezethet. A büntetés-végrehajtási intézmények konstans

---

² Mezey Barna: *A fenyítőházak forradalma*. Gondola Kiadó, Budapest 2012. 268. o.

³ Mezey: *A fenyítőházak...* 314. o., 318. o.

⁴ Csintalan János – Hajdú Miklós – Dr. Lőrincz József – Mihály Attila: *A királyi törvényhozástól a fegyház és börtönig*. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Vác 2005. 48-49. o.

⁵ Dr. Szöllősy Oszkár: *Magyar börtönügy*. A szerző kiadása, Budapest 1930. 171. o.

⁶ Csintalan – Hajdú – Dr. Lőrincz – Mihály i.m. 158-159. o.

tútelítettsége közismert jelenség, de emellett egyéb problémák is felmerülnek az elhelyezéssel kapcsolatban. Példaként említhető a nem megfelelő tisztálkodási lehetőség biztosítása, a mellékhelyiségek nem szabályszerű kialakítása vagy a fogvatartottak korábbi lakhelyüktől távoli büntetés-végrehajtási intézményben való elhelyezése.

Munkám fókuszának a büntetés-végrehajtási intézmények tútelítettséget választottam, mert úgy gondolom, hogy a problémára ez a szempont biztosítja a legjobb rálátást.

A magyar szankciórendszer legáltalánosabb büntetési neme a szabadságvesztés, a hatályos Btk.⁷ a bűncselekmények túlnyomó részére szabadságvesztés büntetés kiszabását írja elő, de nem volt ez másképp a korábbi büntető törvénykönyvek esetében sem. A börtöncentrikus szemlélet ellenére is megfigyelhető azonban az, hogy az összébűnözést, illetve az elkövetők számának növekedését ez a politika sem tudta megváltoztatni,⁸ a növekedés folyamatos. Már az 1940-es évek közepétől folyamatos a növekedése a fogvatartotti létszámnak is, ez hol kiugróan magas volt (leginkább a politikai viszonyok alakulása miatt – emiatt érdemes véleményem szerint az 1950-es évek adatait fenntartásokkal kezelni, hiszen nem valódi képet ábrázolnak, és emiatt helytelen következtetéseket vonhatunk le), hol pedig (a rendszerváltás környékén) csökkenő fogvatartotti létszámmal találkozhatunk. A 2000-es évek elejétől kezdve pedig megint létszám-emelkedéssel találkozunk. Hosszú évek óta küzd az ország a büntetés-végrehajtási intézmények tútelítettséggel.

Magyarország több alkalommal az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt is el lett marasztalva a fogvatartottak nem megfelelő elhelyezése miatt. Ennek kapcsán született meg a 32/2014-es Alkotmánybírósági határozat, melyet négy korábbi EJEK által hozott ítélettel indokoltak a bírúk. Mind a négy ügy magyarországi büntetés-végrehajtási intézményekben tapasztalt túlszűfolttság által okozott sérelemmel foglalkozott.⁹ Ezek az ügyek nem csak a súlyos kártérítési összeg mértéke miatt, hanem a 2015-ös pilot ítélet miatt is megterhelőek voltak az államnak. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ítéletet Magyarországgal szemben a fogvatartottak számára nem megfelelő életkörülmények biztosításának elmaradásával indokolta. A Varga és mások Magyarország elleni ügyben¹⁰ a strasbourgi bíróság azért döntött így, mert további 450 hasonló ügy került a testület elé a nem megfelelő fogvatartási körülmények miatt, ez pedig egy rendszerszintű problémára világított rá.¹¹ Az ítéletben felszólította Magyarországot az EJEK, hogy fél éven belül dolgozzon ki egy új büntetés-

---

⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

⁸ *Lőrincz József*: Büntetőpolitika és börtönügy. Rejtjel Kiadó, Budapest 2009. 209. o.

⁹ 32/2014-es AB határozat.

¹⁰ Application nos.14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, 64586/13.

¹¹ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf 13. o. (2018.02.18.)

végrehajtási politikát, aminek célja a bv. intézetek túlszűfolttségének csökkentése. A fél éves határidő (amely 2015 decemberében járt le) nem hozott megfelelő változásokat, azóta a strasbourgi bíróság további ügyekben hozott elmarasztaló ítéleteket Magyarországgal szemben, több tízezer eurós kártérítéseket megítélve a fogvatartottaknak.¹² A Magyar Helsinki Bizottság 2016-ban javaslatcsomagot dolgozott ki az Igazságügyi Minisztérium számára, amelyben új végrehajtási intézmények építését javasolta, de emellett kevesebb és rövidebb szabadságvesztések kiszabását is.¹³ Mindenképpen szükséges megemlíteni azt is, hogy jelenleg tervben van az országban nyolc településen új büntetés-végrehajtási intézmények kiépítése, amelyek elvileg 2019-re fognak elkészülni, de építésük jelenleg még nem kezdődött meg.¹⁴

IV. Az elhelyezésre vonatkozó főbb szabályok

2015. január első napján hatályba lépett a 2013. évi CCXL. törvény,¹⁵ így már külön törvény szabályozza a büntetés-végrehajtási szervek munkáját. A fogvatartottak elhelyezésre vonatkozó előírások is itt találhatóak meg a 128§ (2)-(4) bekezdéseiben és a 195§-ban, valamint a Bv. Szabályzat 2§ 6. és 8., a 25§ és a 28§ 120-126. pontjaiban.

A bíróság által előírt fokozatban kell letölteni a szabadságvesztés: fegyházban, börtönben vagy fogházban. Lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső intézetben kell őt elhelyezni, mert ha több száz kilométerre eltávolodik a rab a családjától, az komoly lelki problémákat okozhat számára, amely pedig a magatartására is erősen kihathat. A magyar börtönökben a raboknál a megfosztottságtól való érzést gyakran a családtól való elszakítás okozza.¹⁶

Az elítélteket elsősorban egyedül kell elhelyezni, sajnos azonban erre a túlszűfolttség miatt nincs lehetőség. Legfeljebb egyemeletes ágyakon lehet elszállásolni az elítélteket, ettől csak kivételes esetben lehet eltérni. A lakóhelyiségnek tisztálkodásra alkalmasnak kell lennie, szükséges, hogy víz legyen bevezetve, a mellékhelyiség külön fallal kell, hogy elválasztva legyen. A zárkák létszámát úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltnak hat köbméter légtér jusson. Férfiak esetében ez 3 négyzetméter, fiatakorúak és hölgyek esetében 3,5 négyzetméter szabad mozgásteret is jelent. Ebbe nem számítandó bele a berendezési tárgyak által elfoglalt hely. Sajátos elhelyezési szabályok vonatkoznak a várandós nőkre, illetve a friss anyákra (ha a

---

¹² <https://www.helsinki.hu/strasbourg-ujabb-49-fogvatartottak-itelt-karteritest-218-milliot/> (2018.02.23.)

¹³ <https://mno.hu/belfold/nyolc-uj-borton-epiteset-kezdetek-meg-2418494> (2018.02.22.)

¹⁴ <https://frissmedia.hu/hir/nyolc-uj-borton-2019-re/4103> (2018.02.26.)

¹⁵ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.

¹⁶ *Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest 2002. 168. o.*

szülésre a szabadságvesztés végrehajtásának időtartama alatt került sor), illetve a fiatalokéakra is. Például azonos nemű testvérek elhelyezhetőek együttesen is.¹⁷

El kell különíteni egymástól a dohányzókat és nem dohányzókat, a férfiakat és a nőket, az egészségeseket a betegektől, a fiatalokat a felnőttektől, és a különböző végrehajtási fokozatban lévőköt is. Ez utóbbi alól vannak kivételek, például fertőző betegek elkülönítése esetén nem kell tekintettel lenni az eltérő végrehajtási fokozatra.

V. A nem megfelelő elhelyezés következményei

A fent ismertetett szabályok a jelenleg hatályban levők, de a korábbi 1979. évi 11. törvényerejű rendelet rendelkezései is rendkívül hasonlóak. Ezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert az EJEK által hozott ítéletek esetében még ez a rendelet volt hatályban, azóta a szabályozás ilyen téren érdemben nem változott.

A nem megfelelő elhelyezés a kiszabott büntetés céljának elmaradásához, többek között a reintegráció sikertelenségéhez is vezethet.

A Szél kontra Magyarország ügyben a kérelmező összesen 21 hónapig tartózkodott 2,76 négyzetméter, és további 21 hónapig 3,15 négyzetméter egy főre jutó alapterületű zárkában, valamint 9 hónapig egy 3,125 négyzetméter egy főre jutó alapterületű zárkában, valamennyi esetben olyan illemhellyel, ahol a megfelelő intimitás nem volt biztosítva. Az EJEK megállapította, hogy a zsúfolt körülmények között történt fogvatartás nem tartotta tiszteletben az alapvető emberi méltóságot, ezért valószínűleg károsan hatott a fogvatartott testi és szellemi állapotára. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a túlsúfolt és nem higiénikus körülmények kimerítették az embertelen és megalázó bánásmód fogalmát.¹⁸

A Fehér kontra Magyarország ügyben a fogvatartott több mint két éven és egy hónapon át átlagosan 1,7 négyzetméter egy főre jutó alapterületű zárkában volt elhelyezve, amelyet az EJEK olyan mértékben korlátozott élettérként értékelt, hogy az még az idő nagyobb részében biztosított napi négy órás zárkán kívül töltött idő által sem tekinthető megfelelően kompenzálnak.¹⁹

A nem megfelelő körülmények biztosítása egészségügyi kockázatokhoz is vezethet. Az EJEK a Hagyó kontra Magyarország ügyben külön kiemelte, hogy a túlsúlyos és krónikus

---

¹⁷ Lajtár István – Szűcs András: Büntetés-végrehajtási jog. Patrocinium Kiadó, Budapest 2015. 108-109. o.

¹⁸ Szél kontra Magyarország (30221/06.), 2011. június 7., 18. bekezdés.

¹⁹ Fehér kontra Magyarország (69095/10.), 2013. július 2., 20. bekezdés.

tüdőgyulladásban szenvedő fogvatartottnak szükségtelen és plusz megterhelő szenvedést okozott a túlszűfolt zárka és a nem megfelelő higiéniai körülmények biztosítása.²⁰

Az intézetek átlagos telítettségének hátterében leginkább a büntetőtörvénykezésből és a férőhelyek alakulásából (férőhelyek létesítése, átstrukturálása) fakadó okok állnak. A büntetés-végrehajtási intézetek túltelítettsége az európai országok egy jelentős részében igen komoly, megoldásra váró problémákat okoz. Az elmúlt években a hazai büntetés-végrehajtási intézmények túltelítettsége átlagosan 135% volt.²¹ Megfigyelhető egy halvány javulás, a 2014-es negatív csúchoz képest, amikor az éves átlagos telítettség 141% volt, de európai uniós átlagot még mindig meghaladja a magyar helyzet.²² Külön kiemelendő a Kalocsai Fegyház és Börtön 161%-os telítettsége, ahol női fogvatartottak töltik szabadságvesztés-büntetésüket.

Nem segít a túltelítettség problémáján az sem, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények kötelesek az előzetes letartóztatásban levőket is befogadni. A túlszűfolttság komoly pszichikai problémákat is okozhat az elítélteknél. Minél többen szoronganak minél kisebb helyen, annál valószínűbb, hogy valamilyen konfliktus vagy le nem vezetett feszültség alakul ki a rabok között. Még akár az egyébként békésebb természetű rabokból is elfojtott agressziót válthat ki a tartós és zsűfolt összeczártság. Ha a fogvatartottak sokan vannak, abban is akadályozzák egymást, hogy a személyzettel beszélgessenek. A gyengébbeket megakadályozzák, hogy gondjaikat akkor osszák meg a nevelőkkel, amikor akarják, és ez akár még öngyilkossági kísérlethez is vezethet.²³

Az elítéltek mellett a büntetés-végrehajtási intézmények személyzetét is megviseli a túltelítettség. Hiába állandó a börtönök zsűfolttsága, a pénzügyi-gazdasági helyzet nem teszi lehetővé, hogy több személyt foglalkoztassanak az intézmények. Így ugyanannyi őrre és nevelőre jut több fogvatartott, nehezebbé, megterhelőbbé válik a munkájuk. Ha egy zárkában több fogvatartott van,— például 4 helyett 6 – akkor kevésbé ellenőrizhetőek, jobban kijátszhatják vagy kihasználhatják a személyzetet. A túl nagy létszámarány-különbség veszélyes lehet biztonsági szempontból is, elég csak egy esetleges börtönlázadás lehetőségére gondolni.²⁴ Ezen felül az egyre több fegyelmi eljárás is leterheli a személyzetet. Ez a kialakult helyzet és a nem túl magas bérezés állhat a rendkívüli arányú személyzeti fluktuáció hátterében.²⁵

---

²⁰ Hagyó kontra Magyarország (52624/10.), 2013. április 23., 45–47. bekezdések.

²¹ Börtönstatisztikai szemle 2016/1. 6. o.

²² Börtönstatisztikai szemle 2016/1. 18. o.

²³ Fliegaufer Gergely börtönpszichológus az [origo]-nak adott interjújában. <http://www.origo.hu/itthon/20120214-a-bortonok-telitettsenek-hatasa-az-eliteltekre-tobb-az-eroszakos-konfliktus.html> (2018.02.23.)

²⁴ Magyarországon ilyenre még nem volt precedens, de a szomszédos országokban (Szlovákia) előfordult már.

²⁵ Börtönstatisztikai szemle 2015/1 18. o.

Nem hanyagolható szempont az sem, hogy a túltelítettség milyen hatást gyakorol a költségvetésre. Minél több az elítélt, annál jobban nőnek az ellátással kapcsolatos, az átszállításokkal kapcsolatos, illetve a ruházattal, felszereléssel kapcsolatos költségek is.²⁶

VI. Konklúzió

A büntetés-végrehajtás célja, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjon újabb bűncselekmények elkövetésétől. Tehát egyértelműen a speciális prevenció, ezen belül is az elsődleges cél a reintegráció lenne.²⁷

A probléma aktuális, bár kétségtelen, hogy az utóbbi időben történt már előrelépés a megoldás irányába. Ilyen például a törvényi keretek között szabályozott jogorvoslati lehetőség biztosítása az elítéltek számára. Ezt maga a bv. törvény nevesíti:

„10/A. § (1) Kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles.”

Ez azonban nem elég, az embertelen bánásmódot nem ellensúlyozza a kártalanítás esetleges lehetősége, valamint nem is elégséges a megoldás olyan szempontból sem, hogy a büntetés-végrehajtásnak nemcsak a rabok érdekeit kell szolgálnia, az ő emberi méltóságához való jogukat kell megőriznie, hanem a társadalom biztonságához való jogát is ki kell elégíteni. A fokozott biztonsági állapot pedig, amit a túlszűfoeltség okoz, nincs megoldva. A túltelítettség által okozott agresszivitásra és az egyéb, személyzettel összefüggő problémákra szintén nem született eddig semmilyen hatékony megoldás.

Véleményem szerint ajánlatos lehet megfogadni a Magyar Helsinki Bizottság által megfogalmazott javaslatcsomagot, amelyben kifejtik, hogy kevesebb személynek, rövidebb szabadságvesztéseket kell kiszabni.²⁸ Ennek egyik lehetséges esete lehetne az alternatív

²⁶ Nagy Anita: Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből, Bíbor Kiadó, Miskolc 2015. 207.o.

²⁷ Lőrincz József– Nagy Anita: Büntetés-végrehajtási jogi alapfogalmak. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc 2014. 11. o.

²⁸ <https://mno.hu/belfold/nyolc-uj-borton-epiteset-kezdhetik-meg-2418494> (2018.02.25.)

büntetési módok alkalmazása például, vagy a dekriminalizáció, mely esetben egyes bűncselekményeket kivonunk a büntetőjog hatásköre alól. Megoldás lehetne még egy sokkal hatékonyabb bűnmegelőzési politika kialakítása is. A férőhelyek bővítése és új börtönök építése is csökkenti a túltelítettséget.²⁹

Ez utóbbi megoldás azonban csak rövidebb távon hozhat eredményeket, így úgy gondolom, hogy egy új, korszerű, a problémára összpontosító büntetés-végrehajtási stratégia kidolgozása lenne célszerű a túlszűfolttság megoldása érdekében.

---

²⁹ Nagy i.m. 203. o.